

Hadd hivatkozzunk Almási Miklósrá, aki "Például a szörnyülködők" c. cikkében (7) megoldásként valamiféle pozitív szégyenérzet felébresztését ajánlja: "szégyen és bűn kiállni a sorból, amikor gerendát cipelnek. Ennek előfeltétele az, hogy a gerendát valóban meg kell fogni és vinni kell."

Van cipelnivalónk elég. Gyengeségünk vagy tapasztalatlanságunk miatt segísre szorulunk. A cipeléstől még nem lesz könnyű az, ami csinálunk. Egyesek morogni fognak, miért ezt tesszük és miért nem az általa javasoltat. Ha mindent agyonszervezünk és tulideologizálunk, akkor elveken remek technikákat dolgozunk ki, de a gerenda marad ott, ahol eddig volt.

Van olyan is köztünk, akinek elég a saját gerendáját cipelni. Az ilyet kérjük, legalább figyelmeztesse terheinkre azokat, akiknek módjában áll segíteni nekünk, csak valahogy még nem ért el hozzájuk kérő szavunk.

Akiben a hivatása iránt érzett kezdeti lelkesedéséből még maradt annyi, hogy segítsen nekünk a hosszúnak ígérkező gerendacipelésben, álljon mellénk a gondok összehordásában és pontosításában, aztán a megoldások kimódolásában, végül pedig a tervek megvalósításában. Együtt előbbre jutunk.

JEGYZETEK

1. SIMON Mária Anna. Könyvtáros. 1958/5. 346-348.p.
2. GERŐ Zsoltné - SZILÁGYI Tibor. Könyvtáros. 1965/12. 708-709. p.
3. PETHES Iván. Könyvtáros. 1970/10. 584-588. p.
4. PETHES Iván. i. m. 65. p.
5. SZILVÁSSY Zoltánné: A könyvtári dokumentumtipusok bibliográfiái leírására szolgáló egységes keretszerkezet: az ISBD(G). = Könyvtári Figyelő, 1976/3. 240-245. p.
6. bővebben ld. : SKALICZKI Józsefné: Egyszerűsítés vagy igénytelenység? = Könyvtári Figyelő. 1974/6. 600-601. p.
7. Élet és Irodalom, 1976. okt. 16.

Társadalomtudományi tájékoztatás egyes megyei könyvtárakban

PATAKY Ernő

A TÁRSADALOMTUDOMÁNYI INFORMÁCIÓS RENDSZER

Ennek a rendszernek a kialakítását először a Kulturális Minisztérium Könyvtárosztálya vette tervbe, az 1976. év folyamán azonban a rendszer szervezése-irányítása akként módosult, hogy a társadalomtudományi információ ügyét a Magyar Tudományos Akadémia erre rendelt szerve fogja össze, a Könyvtárosztályt csak a társadalomtudományi könyvtári tájékoztató munka tekintetében terheli ágazati felelősség. A következőkben ez utóbbi egyes problémáiról esik szó - a megyei könyvtárak szempontjából.

Minden rendszer - így a könyvtári társadalomtudományi tájékoztatási rendszer is - meghatározott cél elérésére koordinált elemek összessége. E meghatározást elemezve, rendszerünk elé határozó jelző kívánkozik: "szakirodalmi", hiszen számos más információs rendszer is létezik. A meghatározásból fakadóan továbbá a szóbanforgó szakirodalmi információs rendszer "koordinált". A koordinálás magában foglalja a valaminek a tervezésére vagy abbahagyására való kötelezés jogát, ami pedig rendszerünk irányítóját közvetlenül csak az alája rendelt könyvtárak tekintetében illeti meg. Egyébként a rendszerbeli autoritás csak megnyeréssel vagy anyagi eszközök juttatásával ismertethető el. Még lazábbak az irányítás szálai a minden rendszerhez hozzátartozó "környezet" tekintetében, amely a mi esetünkben a szakirodalmi tájékoztatást igénylőkkel azonos. Ezek befolyásolására a rendszernek nincs más útja, csak az, hogy bizonyítja a könyvtári szakirodalmi információs rendszer szolgáltatásainak a hasznosságát, sőt szükségességét. Heterogén összetételű "környezetet" véve, ez csak módszeresen és nagyon fokozatosan érhető el.

A MEGYEI KÖNYVTÁRAK HELYE A RENDSZERBEN

A társadalomtudományi szakirodalmi információs rendszernek még csak a tartópillérei állanak. A megyei könyvtárak bevonása a rendszer kiépítésébe, ott a legjobb módszerek meglelése és kiaknázása, a kritikus elemek észlelése és megjavítása - uttörő munka.

Az ellenérvelők szerint a megyei könyvtár a közművelődést szolgálja, szellemi és anyagi erőforrásai legfeljebb csak erre elegendők, az ezen túlmenő szolgáltatást kérdés, hogy akár központi támogatással is vállalhatja-e. Hiszen - ugymond - a megyei könyvtárakból hiányoznak a szakértők, akik kellő szinten és mélységben ismernék fel és tolmácsolnák a bel- és külföldi társadalomtudományi szakirodalom hordozta haladást, fejlődési törekvéseket. Különben is vannak országos társadalomtudományi szakirodalmi tájékoztató intézmények s van ezeknek többé-kevésbé fejlett vertikális hálózata.

Mindezzel szemben a szombathelyi vagy a debreceni megyei könyvtár szerint a kérdés feltevése ma már nem időszerű, mert mind a szerzeményezésben, mind a szolgáltatásokban már túlléptek a közművelődési kereteken. Egyes társadalomtudományi szakterületeken a hazaiakból csaknem valamennyi, a külföldiekből számos periodikumot készen tartanak a tájékozódásra. A szolnoki megyei könyvtár szerint a körülmények készítetik őket az ezirányú tájékoztató szolgálatra, hiszen ismeretterjesztőként statisztikázott állományuk 55 %-ban már szakirodalom.

Egy felmérés szerint is (1) a társadalomtudományi művek forgalma 1968-73 között a tanácsi könyvtárakban 16 %-kal emelkedett, a társadalomtudományi irodalom iránti kereslet dinamikusan fejlődött. Az olvasmány szerkezetben azoknak a kategóriáknak az olvasottsága emelkedett egységesen, amelyek mögött a társadalom tudományos igényű tanulmányozására szolgáló, elvontabb, szakszerű, kevésbé olvasmányos műveket sejtjük/- mondja ez a kutatás.

A Minisztertanács Tanácsi Hivatala szerint a kormány regionális területfejlesztési politikájának a megvalósulásához szükséges a társadalomtudományi felismerések területi alkalmazási lehetőségeinek minél szélesebb körü

feltárása. Ehhez segítséget adhat a megyei könyvtárakban kialakítandó szakirodalmi információ. "A tudományos eredmények területi alkalmazására irányuló fokozottabb törekvések szorosán összefüggenek a megyei könyvtár fejlődésének azzal a tervezett irányával, amely - a közművelődésen túl - a gazdasági életre, a demográfiára, a szociológiára stb. vonatkozó kommunikációt szolgálja. A területi társadalomtudományi információ nemcsak a tanácsi vezetőknek és dolgozóknak nyújthat személyre szóló segítséget munkájukban, hanem megfelelő időben jelzett igényekkel a tanácsi testületi munka színvonalát is növelheti" - mondja a Tanácsi Hivatal leirata a megyei tanácsok vezetőihez.

A KÖNYVTÁRI SZAKIRODALMI TÁJÉKOZTATÁS PROBLEMATIKÁJA

Ezek szerint a megyei könyvtárak társadalomtudományi tájékoztató munkája túlnőne a közművelődési kereteken, vagy legalábbis ez lenne kívánatos.

Számos megyei könyvtárunk - propagandájában - fel is hívja a potenciális használókat a szakirodalmi információellátás igénylésére, nem egy esetben eufemizálva szerepét. Ugyanakkor egyes könyvtárak álláspontja szerint a munkahelyek feladata, hogy megtanulják a könyvtár használatát, s így tájékozódjanak a szakirodalomban.

A baj azonban ott kezdődik, hogy a kommunikációs kínálatban - Mc Luhan - t nem is említve - tájékoztatás hagyományos könyvtári szemléletét a szakemberek az egyéb információs csatornák javára mellőzik, mert számukra ezek a hagyományos módszerek a felgyorsult időben már körülményesek.

A szombathelyi megyei könyvtár 1975-ig 587 társadalomtudományi témában mintegy 30 000 bibliográfiai tételt szűrt ki, legnagyobb részét továbbképzésre igyekvőknek. A szolnokiak többszáz tételes bibliográfiát készítettek a tanácsi funkcionáriusok számára, de szinte nem is jönnek érte. 2850 társadalomtudományi művet zömében az esti marxista tanfolyamosok kölcsönöztek. A kecskemétiak egy évben tíz ajánló bibliográfiát is megjelentettek, válasz alig érkezett rá. A veszprémi megyei könyvtár a helyi Közgazdasági Társasággal közösen bibliográfiát adott ki - számbavehető visszhang nélkül.

Mindez a hagyományos könyvtári tájékoztatás fogalmkörébe esik. A szombathelyiek által szerkesztett és másutt is használt irodalomkutatói "Tudakozólap" is így szól: "Milyen formában kéri a választ: tényközlés a forrás megjelölésével - irodalomjegyzék - dokumentummásolat."

A szakirodalmi bibliográfia összeállítását kutatómunkaként értékelik. Az egri megyei könyvtár kifejezetten ebben látja a könyvtári szakirodalmi tájékoztatás lényegét. Ha ez így volna, akkor a társadalomtudományi szakirodalmi tájékoztatás már számos megyei könyvtárban megvalósultnak volna tekinthető. Tanulók, diplomatervet készítő, pályázók, kutatók-oktatók ezt nem is kérdőjelezzik meg.

És a gyakorlati szakemberek? A tanácsiak, az intézményiek, a vállalatiak ritkán tanulmányozzák a bibliográfiát, keresik ki abból a hasznosnak vélteket, kölcsönzik, másoltatják, fordítatják azokat. Ennek nem kis mértékben az is az oka, hogy ezek az irodalomjegyzékek általában bőbeszédűek, ritkán szorítkoznak valóban odavágó művekre. Összeállításuk alapja jobbra a tizedes osztályozásra épült katalógus. Jól választotta-e ki ezekből a bibli-

ográfiai tételeket a könyvtáros, egyáltalán jól szakozta-e őket a szakozó, a kellő műveket rendelte-e meg a szerzeményező? Mindehhez pedig: a legtöbb szakembert kevésbé a könyvek, mint a szakfolyóiratok közleményei érdeklik, ezek pedig - kevés kivétellel - nem kerülnek a katalógusba.

Ezért mondják, hogy a tájékoztatási intézmény információkat szolgáltat, a könyvtár pedig dokumentumot vagy azok bibliográfiáját. Ugy tűnik, az állományból a szakismereteknek gyakorlati szakemberek részére szóló rendszeres megnyitáshoz a megyei könyvtárak szellemi kulcspozíciói még nem eléggé értők, s ezért az ilyen igénylők (e "környezet") odakapcsolásában még nagyok a hézagok. A megyei könyvtáraknak e rétegekhez irányuló szakirodalmi tájékoztatása jórészt még nem kiforrott s ezért "ad hoc" jellegű, ami csak szórt elismertséget, eseti rátámaszkodást eredményez, nem tartja eléggé ébren az információs bázis tudatát. Áll ez arra is, ha csak a belföldi szakirodalom körében mozognak, hiszen a külföldihez szükséges nyelvtudás szükséges, ami kiviláglik abból, hogy az egyik megyei könyvtár a közgazdasági folyóiratok lelőhelyjegyzékébe a "The Ecumenical Review" című egyházi kiadványt is felvette.

A fentebb vázolt körülményekből szerezték egyes megyei könyvtáraink azt a tapasztalatot, hogy ma még nem vehető célba a társadalomtudomány minden területe sem a szakirodalom megfelelő feltárásában, sem a hozzávaló információs szakértőkben, sem az érdekeltekben, a "környezetben". Előrelépő megoldásként a tapasztalat a specializációt, a koncentrációt, a kooperációt, mint korszerű szervezési módokat jelöli ki.

Koncentráció alatt a "környezet" meghatározott elemeinek a szak-tájékoztatás reflektorfényébe állítása értendő. Erre önként kínálkozik a megyei tanács apparátusa. Az országos szakirodalmi tájékoztató intézmények, illetve szakkönyvtárak, mint pl. az AGROINFORM vagy a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtára, elsősorban fenntartó szervezetüket - minisztériumukat, egyetemüket - látják el információval. A megyei könyvtár esetében az anyaszervezet a tanács. S ha a megyei könyvtár túllép közművelődési keretein, szaktájékoztatási szolgáltatásaiban a tanács apparátust célszerű szem előtt tartania. Az ide irányuló megfelelő szolgáltatások jobb beállítottságra hangolják a tanácsot a könyvtár iránt, előmozdítják további erőforrások megnyitását. Ezt a pszichológiai szempontot taktikailag sem lehet mellőzni.

A tanács apparátus a napi időszerű feladatainak a megoldásához elsősorban más információs csatornákat vesz igénybe. A könyvtár a tematikailag nagyobb mélységű szakirodalmi alátámasztást szolgálhatja. Ehhez a könyvtárnak hosszabb időre előre ismernie kell a szőnyegre kerülő témákat, hogy jól szelektált szakirodalommal járulhasson hozzá a megyei tanács munkájához. A szelekció ma még irodalmi jegyzékek formaruháját ölti fel. A fejlődés útja a szakértői annotáció, sőt még az azon is túlmenő tartalmi feltárás.

Ebben egy könnyebbség van: magyar szakirodalmat kérnek, külföldit elvétve vagy egyáltalán nem. Ami nehezít, az az, hogy a tanács VB anyagok nem egy szakterületet ölelnek fel, hanem rendszerint komplexek, mint pl. a cigánykérdés a maga egészségügyi, munkaügyi, művelődésügyi, települési stb. területével. Viszont a tanácsban ezeknek a kérdéseknek főleg szakigazgatási, közgazdasági, statisztikai, jogszabályi elemei kerülnek tárgyalásra. Önként adódik ezért a specializáció az államigazgatási és közgazdasági területre.

Szakmai tájékoztatás eredményesebben úgy alakítható ki, ha megvalósul a kooperáció mind horizontálisan, mind vertikálisan. A horizontális kooperációnak vannak jó kezdeményei. A szombathelyi megyei könyvtár gyűjti és indexeli több megyei könyvtár szakirodalmi kutatásának az anyagát. Az egri megyei könyvtár - statisztikai szakember közreműködésével - utmutatót ad ki a statisztikai kiadványok használatához. A kecskeméti megyei könyvtár műszaki részlegét a MTESZ helyiségeiben üzemelteti.

Észlelni lehet az országos szakmai tájékoztató központokkal való együttműködés jeleit is. A veszprémi megyei könyvtár jól hasznosítja az Országos Pedagógiai Könyvtár szolgáltatásait, valamint az Országgyűlési Könyvtár világpolitikai tájékoztatóját. Az utóbbival - mint általában a referáló országos kiadványokkal - az a gond, hogy kevés a lefordított közlemény, a fordítások megoldása pedig megyei könyvtári szinten még nyitott kérdés.

Az együttműködés azonban más szempontból sem zavartalan. Így amikor az egyik országos központ egy 6 tételes bibliográfiáért 700 Ft-ot számlázott, vagy amikor egy másik központ 250 Ft-os témánkénti előfizetési díj ellenében alig néhány figyelőlapot küldött.

A specializáció, a koncentráció és a kooperáció utját járva több megyei könyvtár eljutott már a társadalomtudomány meghatározott ágazatában a szakmai tájékoztatás szintjéig.

Mielőtt erre példákat sorakoztatunk fel, előrebocsátjuk, hogy helyismeretben több megyei könyvtár s z a k k ö n y v t á r .

Ezen túlmenően a debreceni megyei könyvtár - észelve, hogy az államigazgatási és közgazdasági szakmai tájékoztatásnak nincs területi könyvtári bázisa - 1971-ben a megyei tanács épületében ily irányú s z a k k ö n y v t á r a t szervezett 10 000 kötettel és 311-féle folyóirattal, beleértve a hivatalos közlönyöket is. 50-60 periodikából havi irodalmi jegyzéket adnak ki, elsősorban államigazgatási, politikai, gazdasági, statisztikai témákból, éves komulációval.

A s z a k k ö n y v t á r használata biztató. Kéznel van, a gyorsaság félsiker. A folyóiratokat s részben a könyveket az érdekeltek közreműködésével szerzeményezik. Sikerült közelebb kerülni a használókhoz, sőt szolgáltatásaikat a vidéki tanácsok, a megyei tanácshoz tartozó intézmények dolgozói, ügyvédek, jogászok is igénybe veszik. A szervezeti felépítés hármas: megyei könyvtár - s z a k k ö n y v t á r - tanácsi osztály szakirodalmi felelőse. A továbblépést a d o k u m e n t á c i ó b a n látják. A kísértés nagy arra, hogy az irodalmi jegyzék mellett referáló kiadványt jelentessenek meg. Ennek ma utját állja a szakemberek és a gépesítés hiánya. Sajnálatos lenne a referáló kiadványok számának további szaporítása. A jogász vagy közgazdász szakember nem ehhez kellene, hanem a visszakeresésnél a szelekcióhoz és eseti tömörítvények elkészítéséhez. Ez a szakember a kurrens folyóiratokhoz nyul, a friss szakirodalmat tudja adni - szakmailag válogatva. Amig ez megvalósul, célszerű volna a jobban szűrt bibliográfiai címeket néhány soros annotációval ellátni.

Az egri megyei könyvtár a debreceniektől megrendelt irodalmi jegyzékkel nem szerzett jó tapasztalatokat, megfelelőnek mondják azonban a megyei események visszhangjait tartalmazó "folyamatos helytörténeti tájékoztatást". A megyei könyvtár - kihelyezett részlegeként - szervezi a megyei tanács épületében működő állomását. Itt hasznosítják az Országgyűlési Könyvtár államigazgatási szakirodalmi szolgáltatásait. Ki akarnak itt fejleszteni d o k u m e n t á c i ó t , adattárat a nem ágazati problémákra, továbbá jól visszakereshető

okmánytárat a VB ülések jegyzőkönyveinek, a tanácsi osztályok által készített elvi jelentéseknek, előterjesztéseknek, elemzéseknek a nyilvántartására.

A kecskeméti megyei könyvtár a VB előterjesztések során felmerülő témákhoz bibliográfiát ad, ebből az előterjesztést készítő tanácsi funkcionárius kiválasztja a leginkább odavágónak tartott cikkeket, ezeket a tanács kimásoltatja az eredeti kiadványból s megküldik a VB, illetve a tanács tagjainak, hogy a tárgyalás előtt a szakirodalommal ismerkedhessenek. A bibliográfiák százat is meghaladó cimanyagot tartalmaznak, felidézve a "tulöntözés" veszélyét. 1977-től kezdve a kecskeméti megyei könyvtár még a nagyközségi tanácsok munkaterveihez is folyamatosan ad bibliográfiát. Megkönnyíti a dolgot, hogy sok az azonos téma, pl. a nőkérdést egyszerre nyolc tanács tüzte napirendre.

A tanácsok szakirodalmi tájékoztatását nagyban elősegíti a megyei könyvtár vezetőjének személyes kapcsolata a tanácsi vezető szervekkel. Előljár ebben Szombathely, a tanácsi kívánságok formaságok nélküli gyors kielégítésével is. Igen előnyös, ha a megyei könyvtár vezetője, mint a szolnokié, tanácstagként ismeri a munkaterveket. Egyes könyvtárak esetében azonban eléggé protokolláris a kapcsolat.

A megyei párt- és tömegszervezetek információellátása - több könyvtár tapasztalata szerint - központilag megoldott.

A nagyvállalatok maguk teremtették meg - jól-rosszul - szakirodalmi bázisukat és ezek az illetékes országos információs intézményhez kötődnek, még társadalomtudományi kérdésekben is. A középüzemekben mindez kevésbé szervezett, ezért náluk - úgy tűnik, - a megyei könyvtár társadalomtudományi tájékoztató szolgálatának van keresnivalója. Az egri megyei könyvtár szerint a vállalati szakkönyvtárak szívesen veszik a módszertani segítséget, ebben a megyei könyvtárak jobban kézre vannak, szakértők is.

KÖNYVTÁRI INFORMÁCIÓ A KÖZGAZDASÁG-GAZDASÁGPOLITIKA TERÜLETÉN

A Kulturális Minisztérium Könyvtárosztályának és a Minisztertanács Tanácsi Hivatala Közgazdasági Főosztályának kezdeményezésére a kísérletre felkért néhány könyvtárban a társadalomtudományi szakirodalmi tájékoztatás keretében megindult a közgazdasági-gazdaságpolitikai tájékoztató szolgálat kifejlesztése.

Megrendelték az idevágó folyóiratokat és más dokumentumokat. Ezek egy része egyes esetekben már meg is volt. Az igények megismerésére az egyes könyvtárak más-más eljárást követtek. A szombathelyi megyei könyvtár a Közgazdasági Társaság helyi vezetőségével együtt a Társaság több mint 200 tagjának körlevelet küldött, ehhez mellékelte a könyvtárban található közgazdasági tárgyú folyóiratok jegyzékét, feltett egyúttal néhány igénytisztazó kérdést. Választ 12-en küldtek, a tájékoztatást a legtöbben annotált szakirodalmi jegyzék formájában képzelik el.

A kecskeméti megyei könyvtár megbeszélésre hívta meg a figyelembejövő intézmények vezetőit. A meghívottak - jórészt helyetteseinek - egyharmada jelent meg, számukra az országos szakmai információs központok anyagait adták át.

A szolnoki megyei könyvtár a számbajövő érdekelteknek körlevelet küldött szét, felhívta figyelmüket a megyei könyvtár társadalomtudományi információs szolgáltatásaira. Egyben részletekbe menő tervezetet dolgoztak ki a tájékoztatás megvalósításának szempontjaira.

A veszprémi megyei könyvtár az Akadémia ottani társadalomtudományi szakbizottságának a megbízásából 1975-ben kérdőíves felmérést végzett kutatók, pedagógusok, muzeológusok, levéltárosok között. Több mint 50 %-ban (161 esetben) kaptak választ, de a folytatás megakadt.

A tanácsai könyvtáraknak a lakosság széles rétegeit meg kell nyerniök a közgazdasági jellegű tudatformáló, véleményképző információk használatához. Ez kifejezetten közművelődési munka, mert eligazít, helyes megvilágításba tesz közgazdasági kérdéseket, segít abban, hogy a lakosság felismerje az összefüggéseket bonyolult gazdasági problémákban, átlássa a hazai és a nemzetközi gazdasági realitásokat, növelje gazdasági szemléleti szintjét.

Folyó ötéves tervünk központi kérdése a hatékonyság, a termelékenység, összeszűkült erőforrásaink jobb hasznosítása. Ötéves tervünk ez elé a feladat elé állítja mind szervezési- igazgatási intézményeinket, mind termelőüzemeinket, mind pedig megyei könyvtárainkat. Ez utóbbiaknak a közművelődési szinten túl hozzá kell járulniök a területfejlesztési tervek kitűzte termelékenységi tartalékok feltárásához, a beruházásra fordítandó eszközök okszerű felhasználásához s más közgazdasági feladatok megoldásához.

Indokolt tehát a megyei könyvtárak közgazdasági-gazdaságpolitikai tájékoztató szolgálatának a közművelődési szintet meghaladó fejlesztése. Annál is inkább, mert míg műszaki, építésügyi, mezőgazdasági területen az ilyen jellegű országos szaktájékoztató intézmények köré vertikális hálózat fonódik, addig közgazdasági kérdésekben - a referáló kiadványokat nem számítva és a statisztikát kivéve - nincs területileg is kiépített szakirodalmi tájékoztató szolgálat.

Ugyanakkor figyelembe kell venni, hogy a közgazdaságtudomány-gazdaságpolitika művelői, helyesebben megvalósítói a könyvtári szakirodalmi tájékoztatással szemben sokszor egyéb információs csatornákat preferálnak, előbbre sorolják a szóbeli értesítéseket, a kapott instrukciókat, a bizottsági megbeszéléseket, a szemléltető módokat, mint amilyen a film, a kiállítás, a tapasztalatcsere, a külföldi tanulmányut.

A grafikai tájékoztatási eszközökből a jogszabályokat, a közgazdasági szabályozókat tartalmazó irányelveket, a munkaerőhelyzetre, a foglalkoztatottságra, a termelésre, az áruforgalmi viszonyokra vonatkozó adatokat egyes megyei könyvtárak már szolgáltatni képesek. Az ezeket tárgyaló szakirodalmat is. A probléma abban áll, hogy a társadalomtudományi, tehát közgazdasági-gazdaságpolitikai szakirodalomnak is az a sajátossága, hogy - a műszakitól eltérően - bőbeszédűbb, kísérleti eredményekbe, képletekbe alig foglalható. Ugyanakkor a gazdaságpolitikát realizálók, a manageri beosztásúak éppen időhiányban szenvednek.

Az 1976. év tapasztalatai azt mutatják, hogy sikertelen valamennyi - az e téren számbajövő - igénylő kategóriára, vállalati, intézményi, üzemi, kutatói felhasználásra kiterjeszteni a közgazdasági tájékoztatást. Eredményesebb a koncentráció a tanácsai funkcionáriusoknak - az államigazgatási mellett - a gazdaságpolitikai elvi jellegű szakirodalmi igényeire, a megyei könyvtár tanácsai szakkönyvtárának mind szellemi, mind szakterületi kiépítésével.

A könyvtáros éppoly szakember, mint a közgazda, a mérnök, az orvos, - szakember a dokumentumok beszerzésében, nyilvántartásában, visszakereshetővé tételükben. Ami általában hiányzik, az az illető tudományterület tartalmi ismerete, a diszciplínára vonatkozó szaktudás.

Enélkül pedig nem lehet teljes értékű partnere az illető terület szakemberének. Az országos tájékoztató szakközpontok tartalmi feltáró kiadványai, a referáló lapok, a témadokumentációk is sokszor hiába áramlanak a megyei könyvtárakba, ott inkább csak nyilvántartó, mint értő kezekbe kerülnek.

Az egri és a veszprémi megyei könyvtár vezetője szerint sem szakmai rangot, sem megfelelő bérezést nem tudnak adni az un. szakembernek. A szolnokiak kerestek-kértek közgazdát, de nemigen lehet megnyerni őket információs munkára, fizetésük különben is bérfeszültséget okozna.

Ezek láttán egyelőre kiegészítő megoldások felé kell fordulni. Debrecenben, Egerben a tanácsi igazgatási szakkönyvtár szerzeményező munkájában a tanácsi szakemberek működnek közre. Megoldásnak látszik meghívás másodálásra vagy nyugdíjas foglalkoztatása. Nagyobb terjedelmű munka elvégzését eseti megbizással lehet szakemberre bízni.

Amikor a területfejlesztés államigazgatási és közgazdasági kérdései annyira előtérben állanak, megfontolandó volna már működő könyvtárosaink más szakma értésére is irányuló törekvéseit szakmai képző tanfolyamok indításával is honorálni. Indokolja ezt a tapasztalat. A debreceni megyei könyvtár két dolgozója meg akarta szerezni a közgazdasági, illetve a jogi képesítést is, egyetemi felvételi kérelmüket azonban azzal utasították el, hogy már van (könyvtári) diplomájuk.

A szakmai képzés célszerű iránya államigazgatási, közgazdasági és tájékoztatáselméleti volna. Az utóbbival kapcsolatban helyesen állapítja meg a veszprémi megyei könyvtár, hogy az államigazgatási vagy közgazdasági területre szakosodott könyvtáros fő feladata az információ-szervezés.

E hármasként irányú képzést célszerű lenne a Tanácsakadémián indítandó tanfolyamon összefogni. Egyszerűsíti a képzést az a körülmény, hogy megyei szinten - az igényekhez mérten - egyelőre elégségesnek látszik a hazai tudásanyag megismerése, idegennyelvű képzettség nélkül.

A fokozatosság

A megyei könyvtár több szintes fejlődésen megy át, amíg szakmai információs szolgálata érlelődik. Nem lehet "uno ictu", egy csapásra felcsapni szakirodalmi információs intézménynek, mert hamar kiötlök annak művirág mivolta.

Az első szakasz a közművelődési kereteken belül megvalósuló hagyományos könyvtári tájékoztatás. Ez még nem szakosodik különösképpen, nem is koncentrálja figyelmét bizonyos felhasználói rétegekre, tájékoztatása egy szakterületről "ad hoc" jellegű s jobbára ismeretterjesztő színvonalu.

A következő szakaszban egy-két területen a szakirodalmi felkészültség a többenél gazdagabbá válik. Ezt a területet a könyvtár külön kezeli szerzeményezésében, nyilvántartásában, szolgáltatósaiban. Igyekszik kapcsolatba kerülni a szakterület "környezetével", igekekszik - mint ezt a veszprémi

könyvtár hangsulyozza - az érdekeltek elé menni, vagy mint a szolnoki könyvtár, amely a környezetvédelmi tanácskozáshoz szervező munkát, helyiséget, szakirodalmat adott. Ezt kiemelt közművelődési vagy szakmai felkészültségi szakasznak neveznék.

A szakmát, a szakterületet, amerre a felkészültség tart, a régió konkrét igényei, a "környezet" szükségletei, a terület szakirodalmi ellátottsága határozzák meg. Ebből az aspektusból a fentebbiekben kifejtettek nem annyira követendő példák, mint inkább módszerbeli szempontok.

A régió körülményeihez mérten kialakult társadalomtudományi szakterületen fokozott hangsúlyt kap az ezt az irodalmat hasznosítók számbavétele és tájékoztatása - már szakmai szinten. Ennek elérésekor következik be részükről az elismertség, a tájékoztatási szolgáltatások tudatosodása, majd a rendszeres rátámaszkodás. S itt helyes, ha a figyelem nemcsak az egyetem-főiskolát végzett használókra irányul, mert a kulcspont sokszor éppen a középkecskémé. Ezek megközelítése uttoró, de hálás munka.

A fejlődési szakaszok-fokozatok természetesen nem különülnek el, hanem egybefolynak. Annál is inkább, mert szerves fejlődésben nőnek ki egymásból. Nem alacsonyabb szintből, mert lehet valamely tanácsi könyvtár közművelődési funkciójában kiváló, anélkül, hogy szakmai tájékoztatásra törekedne. Ez egyben azt is jelenti, hogy a szakmai tájékoztatás csak a közművelődési feladatok megoldásának sérelme nélkül valósítható meg, vagyis a vázolt irányu fejlődés nem egy tört törzs u hajtása.

Ugyanakkor az előfeltételek hiányának monoton hangoztatása nem egyszer kamuflázs a régi szemléletben való megrekedéshez, a vezetés teremtő erejének a hiányához. A termelőerők magasabb szintjére jutott, de munkaerőben és anyagiakban korlátozott társadalmi-gazdasági életünk egyik tartaléka a munka jobb szervezése, hatékonyságának fokozása. Ez a mi esetünkben azt is jelenti, hogy regionálisan magunkévá tesszük valamely felhasználó réteg szakmai eszmekörét - szakirodalmi támogatással. Így terebélyesedik ki a könyvtárosi hivatás, a szakmai öntudat pozitív lelki funkciója, ami megakadályozza, hogy a hivatás állássá süllyedjen.

Ennek elérése nem könnyű, amikor köztudomásulag szerények a könyvtárosi fizetések keretei. Ezek legális kiegészítésének mind az országos központokban, mind egyes megyei könyvtárakban követett gyakorlata serkentő tapasztalat a szakmai tájékoztatás fejlesztése érdekében is.

ÖSSZEFOGLALÁS

A megyei könyvtárak társadalomtudományi vagy más irányu rendszeres szakmai tájékoztató munkájáról szóló korábbi részletes elemzésre nem támaszkodhattunk. Az általunk feltártakból kiszűrt megállapítások sem alkalmazhatók mindenütt. Van azonban néhány általánosan érvényes szempont.

A Könyvtárosztály, illetve a Tanácsi Hivatal által kezdeményezett társadalomtudományi információ kifejesztése nem a legszerencsésebb időben indult, népgazdaságunk takarékosági törekvései miatt. Pedig a folyóiratok drágulása, a gépesítéssel járó nagyobb beruházás, a nem könyvtári szakember alkalmaztatása éppen ellenkező előjelü költségvetési ráfordítást kíván.

Figyelembe kell azonban vennünk a kulturális miniszter által a közművelődési törvény országgyűlési tárgyalásakor - nyilván a megyei könyvtárak-

ra is érvényesen - mondottakat: "A kultura munkásainak tisztázniok kell a megváltozott viszonyokhoz kapcsolódó, azokat kifejező néhány kérdést". A megváltozott viszonyok a meglévő sokrétű feladatok mellett továbbiak elé állítják a tanácsi könyvtárakat.

Ez átalakulási folyamatot indít el. Helyesebben a megyei könyvtárakban máris megnyilvánuló utkeresést erősíti. A megfelelő szakmai tájékoztatás vákuumot tölt ki, azt a vákuumot, amelyben a régió viszonyaihoz mérten ki-elégítetlen igények vannak.

Bár a szóbanlévő folyamat szerves fejlődés eredménye, bizonyos mértékű rendszertervezés elengedhetetlen. E rendszertervezés lépései a következők:

- az igényeket nyíltan vagy látenszen támasztó felhasználó típus körének rögzítése,
- e típus - keretek közt tartott - szakirodalmi igényeinek mélyebb ki-elemzése,
- az igények és a lehetőségek egyensúlyozása,
- ennek megfelelő belső szervezeti módosítások, a kooperációs segítség rendszeresítése,
- kísérleti megvalósítás és a kísérlet eredményeinek a rögzítése,
- negatív visszhangra a tervezés-szervezés kritikája, esetleges módosítása, pozitív esetén a szolgáltatás rendszeresítése.

A megtervezetten működő tájékoztatás felügyeletre szorul, egyes elemek közbeni javítására. Időnként pedig nem hiányozhat az elvi értékelés, elsősorban használók, a "környezet" itéletének a tükrében. Ezt azonban nem lehet egyes kikapott esetekre alapozni.

Ha a megyei könyvtár vezetője valamely társadalomtudományi területen rendszeres tájékoztató tevékenység kifejlesztése mellett dönt, gondoskodnia kell e feladatkör és az azt ellátó személyzet beilleszkedéséről könyvtárának szervezetébe. Az ilyen részleg kissé idegen test, akár az ujszerű tájékoztatást, akár az igénylői réteggel kialakítandó folyamatos együttműködést, akár az esetleg magasabb bérezést vesszük. Ezért a szóbanlévő szakmai tájékoztatás csak akkor lehet sikeres, ha maga a könyvtárvezetés is ráhangolódik az ujszerű feladatokra és irányítást tud adni azok kibontakoztatásának.

A személyi és anyagi feltételek megléte óhatatlan ugyan, de szervezési-vezetési készség nélkül a kezdeményezés még teljesített feltételekkel is el-sorvad. A szervezési készség egyik tartozéka a témákra bontott és szinte személyekre orientált információellátás, ami a fejlődés későbbi szakaszában szinte automatizálódik.

Ám, ha a megyei könyvtár vezetőségének őszinte is a törekvése a társadalomtudomány valamely területén a szaktájékoztatás kifejlesztésére, nem bizonyos, hogy ez a törekvése sikerrel jár. A buktató lehet a feltételek nem realizálása, az igénytípusokra koncentrálás mégis érdektelen visszhangja, tévedés a szervezésben, a kívánalmak szintjéhez mért szakértelemben, a tájékoztatási mód megválasztásában és sok más akadályban.

A Könyvtárosztály, a Tanácsi Hivatal és a szakmai közvélemény ismeri ezeket a nehézségeket és ezért különösen méltányolja, ha a kísérleti közreműködésre felkért megyei könyvtárak közül akárcsak egy-kettő ér el a szaktájékoztatásban elterjesztésre érdemes eredményeket.

Ehhez a fentebbiekben kifejtettek inkább csak emlékeztetők, mint megá-lapítások. Céljuk annak elősegítése, hogy a provincializmus felszámolása ne

álljon meg a régiókban működő nagyüzemekben, kiváló kutatóintézetekben, hanem a főváros és a vidék szintkülönbségének felszámolása terjedjen át - a megyei könyvtárak közreműködésével is - a társadalomtudományok terére.

1. KATSÁNYI Sándor: A társadalomtudományi irodalom forgalmának változásai a közművelődési könyvtárakban.
= Könyvtári Figyelő. 1975. 4. no. 373-385. p.

A könyvművészet elméleti problémái

NEMÉNYI László

A szocialista kulturális forradalom döntő változást hozott egész könyvkulturánkban. Megújult, tartalmában átformálódott könyvkiadásunk 1955-től vett nagyobb lendületet, miután a Kiadói Főigazgatóság kialakította a magyar könyvkiadás időtálló, szilárd szervezetét, s ez nem csak a művek számának, ivterjedelmének, példányszámának növekedésében, tehát mennyiségileg nyilvánult meg, hanem előrelépést jelentett a minőség, a tartalmi és formai igényesség, az ötvenes évek közepéig tapasztalható aránybeli torzulsok tekintetében is (1). Lényegében ettől kezdve teremődnek meg fokozatosan szocialista könyvművészetünk feltételei, széles körű kibontakozására azonban csak a hatvanas években és még később kerül sor.

Eltekintve az egyes területeken legujabban érzékelhető, reméljük átmene-ti visszaeséstől (2), a több mint másfél évtized eredményeinek ismeretében, egyre sürgetőbb igénnyel merül föl azoknak a kérdéseknek a tisztázása, amelyeket éppen a gyakorlat jelenlegi fejlettségi foka vet fel a kutatásnak, nevezetesen: időszerű lenne könyvművészeti kulturánk színvonalához méltó rendet teremteni elméleti kérdései között is. Ugyancsak nem új megállapítás, hogy a szép könyvek előállításának esztétikai kérdéseit kutató sokkal nehezebb helyzetben van a gyakorlat leíró vizsgálójánál. Nemcsak azért, mert e sajátos művészet esztétikájának átfogó, rendszeres tárgyalására még nem kerülhetett sor, hanem azért is, mert a lényeges kérdésekben sokszor a szakma avatottjainak ellentmondó megnyilatkozásai, értékelései között kell keresnie az eligazodást. Másfelől pedig éppen a könyvművészet gyakorlatában jelentős szaktekintélyek nyulnak a legóvatosabban a könyvesztétika általános problémáihoz, vagy zárkóznak el a határozott állásfoglalástól. Albert Kapr., a lipcsei Grafikai és Könyvművészeti Főiskola betü- és könyvtervezés professzora, aki számos nemzetközi könyvművészeti versenyt, kiállítást zsürizett és maga is több díj birtokosa, tehát alkotó könyvművész, alapvető munkájának bevezetésében nem kívánja "a könyvtervezés különböző területeit művészi tartalmuk szerint besorolni" (3).

Megnehezíti a biztos tájékozódást az is, hogy a sokféle feladat szerint különbözően, de a könyvalkotásban az esztétikai mimézi s határkérdései kö-